

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті на основі чинного законодавства та поглядів науковців досліджено теоретичні аспекти визначення «адміністративної юстиції». Автор зосереджує свою увагу на даному понятті, його сутності й формах та досліджує ознаки адміністративної юстиції.

Ключові слова: адміністративна юстиція, судова реформа, правова держава, дефініція, адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративно-правове законодавство, норма права, державне управління.

В статье на основе действующего законодательства и мнений ученых исследованы теоретические аспекты административной юстиции. Автор сосредоточивает свое внимание на данном понятии, его сущности и формах и исследует признаки административной юстиции.

Ключевые слова: административная юстиция, судебная реформа, правовое государство, дефиниция, административное судопроизводство, административный процесс, административно-правовое законодательство, норма права, государственное управление.

In article on the basis of the current legislation and opinions of scientists studies the theoretical aspects of the definition of “administrative justice”. The author focuses his attention on this concept, as well as the essence and forms of administrative justice, as well as explores its features.

Key words: administrative justice, judicial reform, law state, definition, administrative legal process, administrative process, administrative law, norm of law, state administration.

Постановка завдання. Україна прагне ефективно забезпечувати права та свободи своїх громадян. Наразі постала необхідність реформування системи державного управління, у якій важлива роль належить судовій реформі, неможливій без переформатування сучасної адміністративної юстиції. Обрана нами тематика є досить актуальною і тому, що слід по-новому поглянути на взаємовідносини між державою та громадянами.

У науковій літературі сьогодні багато уваги приділено проблемам адміністративної юстиції, питанням організації адміністративного судочинства, а також визначенню адміністративної юстиції в Україні. Вони частково висвітлювалися у працях багатьох українських дослідників, зокрема: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І.Л. Бородіна, В.М. Бевзенка, В.С. Стефанюка, В.А. Сьоміна, М.М. Тищенко, В.М. Шаповала та багатьох інших. Однак усі вони розкрили лише окремі аспекти адміністративно-правових засад у цій сфері. Питання, що будуть розглядатися в статті, є досить актуальними та потребують подальших теоретичних розробок.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства та поглядів учених визначити особливості визначення поняття «адміністративна юстиція» в сучасному правовому полі України.

Виклад основного матеріалу. Термін «адміністративна юстиція» є багатозначним, що зумовлено особливостями формування відповідного інституту в певних правових системах. У дефініціях (визначеннях) увагу акцентовано як на окремих ознаках цього явища, котрі є загальними, так і на деяких особливостях, пов'язаних із характером правових систем. Незалежно від правової системи можна вирізнити такі загальні риси адміністративної юстиції.

© ПИХТІН М.П. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності (Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»)

Адміністративна юстиція – це система правових засобів і механізмів, які дозволяють фізичним та юридичним особам у судовому порядку оспорювати рішення, дії чи бездіяльність представників влади і захищати свої права, свободи та інтереси. Призначенням адміністративної юстиції є розв'язання правових конфліктів (публічно-правових спорів), які виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, і представниками влади – з іншого, внаслідок здійснення останніми управлінських функцій. Отже, йдеться про розв'язання спорів між нерівними суб'єктами права – органами держави та підвладними їм особами. Тому адміністративна юстиція передбачає запровадження таких процедур, які забезпечують рівність учасників спору в судовому процесі. Адміністративна юстиція функціонує у процесуальній формі, яка, незважаючи на низку особливостей, характерних для різних країн, відповідає моделі загального судового процесу. Адміністративна юстиція включає розвинену систему судових органів або квазісудових установ, спеціально створених або пристосованих для вирішення спорів за участю владарюючих суб'єктів [1, с. 58].

На думку В.В. Решоти, інституціоналізація адміністративної юстиції полягає також у необхідності здійснення неупередженого та ефективного контролю за дотриманням законності органами, посадовими і службовими особами державного управління та місцевого самоврядування [2, с. 5].

До основних чинників, що обумовили необхідність створення спеціального судового органу з розгляду справ, що витікають із адміністративних правовідносин, належать:

1) недостатньо високий рівень розгляду адміністративних справ уповноваженими органами, а також брак об'єктивності останніх (Ю.П. Битяк) [3, с. 113–119];

2) закріплення в Конституції України принципу спеціалізації та територіальності судів (В.Б. Авер'янов) [4, с. 23];

3) адміністративно-правовий характер матеріальних та процесуальних відносин, покладених в основу конфлікту між особою та органом публічної влади (І. Голосніченко, М. Стахурський) [1, с. 149–151; 5, с. 120];

4) перевантаженість адміністративними справами судів загальної юрисдикції (В.С. Стефанюк) [6, с. 114–117; 7, с. 149–153];

5) необхідність приведення державної судової системи у відповідність до міжнародних правових стандартів;

6) відсутність в адміністративному конфлікті відносин майнового характеру (В.А. Сьоміна) [8, с. 116–117];

7) наявність історичних передумов (С. Тараненко) [9, с. 141–143];

8) незалежність спеціалізованого суду від інших гілок влади, відсутність відомчої зацікавленості, наявність всебічних гарантій, детальної процесуальної регламентації розгляду (О. Андрійчук) [10, с. 45–48].

Сьогодні ще не існує єдиного підходу до визначення поняття адміністративної юстиції. В юридичній літературі існують три основні тенденції, відповідно до яких вона розуміється як:

1) особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими уповноваженими на те державними органами. Таку позицію у визначенні поняття «адміністративної юстиції» поділяє В.С. Стефанюк [7, с. 149–153].

2) самостійна галузь правосуддя, ціллю якої є вирішення судами спорів між громадянами та органами управління (адміністрацією) або між самими органами управління (тобто адміністративне судочинство). Такий погляд на адміністративну юстицію пропонує В. Бринцев [11, с. 32].

3) не тільки особливий вид судочинства, а й система спеціалізованих судів або спеціалізованих судових підрозділів, які здійснюють адміністративне судочинство. Такий погляд підтримують А. Засць [12, с. 112–126], А. Хворостянкіна [13], В.Ф. Бойко [14, с. 112–115], І. Бородін [15, с. 115–117].

Спільними для цих визначень є те, що адміністративна юстиція скрізь розглядається як особливий порядок вирішення адміністративних спорів. Різниця полягає в суб'єктах, які уповноважені вирішувати ці спори [8, с. 43].

Адміністративній юстиції притаманні такі загальні ознаки:

1) Характерною рисою адміністративної юстиції є те, що вона є правосуддям, судовою, а не виконавчою владою. Адміністративна юстиція – це особлива, окрема адміністративна галузь правосуддя. Ознака «адміністративна» вказує на: наявність адміністративного елемента і в організації адміністративної юстиції (з погляду кадрового складу), і в порядку її функціонування

(елементи адміністративного процесу); характер справ, що вирішуються органами адміністративної юстиції (публічні спори).

2) Для всіх систем адміністративної юстиції характерне віднесення до її відання спорів, що виникають у сфері публічної діяльності між громадянами чи юридичними особами, з одного боку, і публічною адміністрацією – з іншого. Коло і зміст цих спорів індивідуальні в кожній окремій системі адміністративної юстиції, однак загальним для всіх спорів є їх адміністративно-правовий характер [7, с. 48].

3) Адміністративній юстиції притаманна наявність системи судових органів, до компетенції яких входить розгляд зазначених справ за позовами на рішення, дії чи бездіяльність державних органів у сфері публічної діяльності. З погляду на структурну організацію, адміністративну юстицію характеризує незалежність (відносна чи абсолютна) від будь-яких органів, що дає змогу говорити про можливість існування автономної системи адміністративного правосуддя.

4) Адміністративна юстиція характеризується також наявністю особливих процесуальних дій зазначених справ. Механізм розгляду справ в адміністративних судах побудований на зразок судового процесу в загальних судах і майже цілком відтворює його принципи (гласності, публічності, змагальності). Одна зі сторін адміністративно-правового спору – публічний орган або посадова особа, рішення, дії або бездіяльність яких оскаржуються. Кожна система адміністративної юстиції припускає, що розгляд і вирішення адміністративних спорів відбувається з дотриманням судової процесуальної форми. Залежно від відповідної системи можуть застосовуватися цивільно-процесуальна, адміністративно-процесуальна чи, нарешті, т. зв. «квасисудова» форми. В англосаксонських країнах під «квасисудовою» формою розуміється процесуальна форма, що відповідає принципам т. зв. «природного правосуддя», серед яких виділяють гласність, змагальність, можливість бути вислуханим, обов'язковість виконання мотивованого рішення, можливість оскарження такого рішення в суді загальної юрисдикції.

5) Правовим наслідком вирішення спору у сфері управлінської діяльності органом адміністративної юстиції є визнання недійсності і (чи) скасування незаконного акту чи інше відновлення порушеного суб'єктивного права зацікавленої особи. Наявність органів адміністративної юстиції – це показник зрілості судової організації і ступеня розвиненості різних форм здійснення правосуддя, необхідний атрибут демократичної правової держави.

Таким чином, адміністративна юстиція – це система спеціальних судових органів, які створені для розгляду і вирішення спорів у визначеній законодавством процесуальній формі, що виникають у сфері діяльності публічної адміністрації між громадянами чи юридичними особами, з одного боку, і органами публічної адміністрації, їх посадовими особами, – з іншого, внаслідок чого може бути прийняте рішення про визнання недійсності і (чи) скасування незаконного акту чи інше відновлення порушеного суб'єктивного права зацікавленої особи [8, с. 49].

Загальний аналіз процесуальних норм законодавства України, за якими визначаються юрисдикційна належність та підсудність справ різній судовій спеціалізації, вказує на певні критерії розмежування спорів між ними, зокрема: 1) суб'єктний склад сторін спору; 2) предмет спірних правовідносин; 3) характер спірних правовідносин.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що єдиного визначення поняття «адміністративна юстиція» не існує. Як науковці, так і практики виокремлюють різні ознаки цього поняття, проте від сталого розвитку цієї інституції, ефективного захисту прав і свобод громадян залежить розбудова України як правової та демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Стахурський М. Адміністративно-процесуальне законодавство потребує оновлення. *Право України*. 2011. № 10. С. 149–151.
2. Решота В.В. Англосаксонська модель адміністративної юстиції в державному управлінні: автореф. канд. юр. наук, спец.: 12.00.01 «Теорія та історія державного управління». Львів: Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2008. 20 с.
3. Битяк Ю.П. Адміністративна юстиція і права людини. *Проблеми законності*. Х., 2011. Вип. 42. С. 113–119.
4. Авер'янов В. Адміністративна реформа і правова наука. *Право України*. № 3. С. 20–27.

5. Голосніченко І. Проблеми кодифікації норм, що встановлюють адміністративну відповідальність. *Право України*. 2012. № 10. С. 120–124.
6. Стефанюк В.С. Проблеми вдосконалення адміністративного права та перспективи розвитку адміністративної юстиції в Україні. *Право України*. 2013. № 1. С. 114–117.
7. Стефанюк В.С. Поняття судового адміністративного процесу та його принципи в адміністративному праві. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 5. С. 149–153.
8. Сьоміна В.А. Проблеми законодавчого регулювання та практики розгляду адміністративно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Національна юридична акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2013. С. 116–117.
9. Тараненко С. Механізм захисту громадянами прав і свобод під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Право України*. 2014. № 11. С. 141–143.
10. Андрійчук О. Роль загальних правових принципів у процесі застосування європейського права. *Юридичний журнал*. 2007. № 3. С. 45–48.
11. Бринцев В., Андрющенко І. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 2. С. 73–83.
12. Засць А.П. Здійснення принципів правової держави як засіб вдосконалення виконавчої влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 112–126.
13. Хворостянкін А. Європейські стандарти адміністративного процесу. *Юридичний журнал*. 2015. № 11.
14. Бойко В.Ф. Судова система: проблеми реформування та розвитку. *Вісник Верховного суду України*. 2010. № 6. С. 112–115.
15. Бородін І. Про сутність адміністративної юстиції. *Право України*. 2000. № 2. С. 115–117.